

Kálvin tanítása az ellenség iránti szeretetről

Jelen dolgozat célja: megvizsgálni, hogyan magyarázta Kálvin János az ellenség iránti szeretetről szóló bibliai tanítást, és a vizsgálat eredményéből levonni a mai etikára néző következtetéseket. A vizsgálódás első szakaszában számba vesszük azokat a szentírásbeli helyeket, ahol az ellenség iránti szeretetről van szó, és ismertetjük, hogyan magyarázta ezeket Kálvin a megfelelő bibliai könyvekhez írott kommentárjaiban. Ezt követően pedig a teljesség igénye nélkül ismertetjük, mivel egészítik ki az eddig kialakult képet azok az *Institutió*ban található szakaszok, amelyekben az ellenség szeretetéről ír.

Az ellenség iránti szeretet motívuma legnyilvánvalóbban a következő bibliai szakaszokban jelenik meg: 2Móz 23,4–5; Péld 24,17–18; 25,21–22; Mt 5,21–26.38–48; Lk 6,27–36; Lk 10,25–37; Lk 12,58–59; Róm 12,17–21; 1Pt 3,9–17; 1Jn 2,9–11; 3,15. A felsorolt igeszakaszok közül a Példabeszédek könyvéből származó kivételével mindegyikről megtalálható a reformátor magyarázata az adott könyvhöz írott kommentárban.

A Hegyi Beszéd tanítása az ellenség iránti szeretetről az *Evangeliumi Harmónia* alapján

A felsorolt textusok közül először és legrészletesebben a Mt 5,43–48-hoz írott magyarázatot ismertetjük, ugyanis ebben a szakaszban figyelhető meg legteljesebben az ószövetségi Törvény, a Jézus korabeli írásmagyarázat és Jézus törvényértelmezésének kapcsolata. Kálvin mindenekelőtt azt hangsúlyozza, hogy a Máté evangéliuma 5. fejezetének végén olvasható parancs magában foglalja az előző részek tanítását is: *hoc unum caput in se continet totam superiorem doctrinam*.¹ Nem érthetünk teljesen egyet Rábold Gusztáv fordítói megjegyzésével, aki az „előző tanítás” kifejezés után zárójelben megjelöli a 38–42. verseket tartalmazó igeszakaszt, mivel a szóban forgó fejezetben nem csak ebben a szakaszban jelenik meg az ellenség iránti szeretetnek a motívuma, hanem például a 21–26. verseket tartalmazó igeszakaszban is. Ekképpen a *tota superior doctrina* kifejezés a teljes 5. fejezetet jelöli, hiszen akár közvetlen, akár közvetett módon szinte mindenik egységében megjelenik az ellenség iránti viszonyulás motívuma.

A következő kérdés, amelyet meg kell vizsgálnunk, hogy Kálvin magyarázata szerint ki az ellenség és ki a felebarát. Kálvin képtelenségnek (*absurditas*) nevezi azon írástudók törekvéseit, akik a felebarát (*proximus*) elnevezést csak a jóakarókra korlátozzák.² Ezen értelmezés szerint csakis azokat az embereket nevezhetjük felebarátainknak, akik érdemeik alapján méltók a szeretetünkre, vagy legalábbis megállják helyüket a baráti

¹ *Ioannis Calvini In Harmoniam ex Matthaeo, Marco et Lucam compositam comentarii*. Pars prior. Ed. August Tholuck, Berlin 1833, 159. A továbbiakban: *Harmonia Evangelii*.

² *Harmonia Evangelii*, 159.

tisztségben.³ Ezzel szemben Kálvin véleménye szerint semmi sem világosabb és bizonyosabb annál, hogy amikor Isten Igéjében a felebarátról van szó, ez a megjelölés nem csupán a jóakarókra, hanem az egész emberiségre vonatkozik. Isten tehát, annak érdekében, hogy megtartsa minket a testvéri szeretetben, felmutatja, hogy az összes embert felebarátunknak kell tekintenünk, mivel mindannyiunkat egyazon természet köt össze. Ily módon szükséges, hogy valahányszor embertársainkra tekintünk, mintegy tükörben szemléljük bennük önmagunkat, hiszen ők a mi csontjaink és a mi testünk.⁴ Kálvinnak eme szóhasználatában (*quia os meum et caro mea est*) mintha Ádám felkiáltása csengene vissza: *hac demum vice adest os ex ossibus meis, et caro ex carne mea*.⁵ Véleményem szerint ezzel a szóhasználattal a felebaráti szeretet mértékét, illetve a kapcsolat erősségét akarja szemléltetni. Az a szeretet tehát, amelyet Isten Törvénye ajánl, nincs tekintettel az érdemekre, hanem kiárad a méltatlanokra, rosszakra és hálátlanokra is. Az elenség fogalmát pedig a rosszakarókra és a gyűlölőkre vonatkoztatja Kálvin.

Mit jelent ez a parancs: *szeresd ellenségedet*? E parancsolat betöltésének módját akkor mutatja meg Krisztus, amikor összekapcsolja azt a felebarát iránti szeretetről szóló parancssal. Kálvin figyelmeztet, hogy „ennek a parancsolatnak csakis az képes eleget tenni, aki képes lemondani az önszeretetről, és önmagát megtagadva oly nagyra becsüli embertársait, akiket Isten kötött vele egybe, hogy azokat is folyamatosan szereti, akik őt gyűlölik.”⁶

E parancsolatnak jelentős következményei vannak a hívők életére nézve. Ezeket a következményeket Kálvin a következő szavakkal mutatja be: „Ezekből a szavakból megtanulhatjuk tehát, mennyire idegenkedniük kell a híveknek mindenféle bosszúállástól, amelyet nem csupán tilos Istentől kérniük, hanem olyannyira lemondjanak róla és egészen kitorölkjék lelkükből, hogy azt kérjék Istentől, ami ellenségeik javára szolgál.”⁷

A következőkben kitér az ellenség javára szolgáló könyörgés tartalmának a bemutatására is: a hívőknek Istenre kell bízniuk a maguk ügyét, mindaddig, míg ő nem vesz bosszút az istenteleneken, és közben, amennyire tőlük telik, gondoskodniuk kell ellenségeik üdvösségéről, kívánva, hogy a gonoszok elsajátítsák az egészséges gondolkodásmódot, és el ne pusztuljanak.⁸ Ezzel az értelmezéssel Kálvin rámutat a hívők világban betöltött feladatkörére, amelynek értelmében a hívőknek hitelesen kell képviselniük Istent a gonoszok vagy hitetlenek előtt, hogy istenfélő életükkel megnyerjék őket Jézus Krisztusnak.⁹ E parancsolatnak célja is van, amelyet szerzőnk már magyarázata elején leszögez: „Aki ugyanis elhatározta magában, hogy szereti gyűlölőit, könnyen túrtózteti majd magát minden bosszútól, türelmes lesz a bajokkal szemben, valamint sokkal hajlandóbb lesz támogatni a szegényeket.”¹⁰

³ Qui ob sua merita amore dignus esset, vel saltem qui vicissim responderet in officio amici. *Harmonia Evangelii*, 159.

⁴ Uo.

⁵ *Biblia Sacra, sive Testamentum Vetus ab Im. Tremellio et Fr. Iunio ex Hebraeo Latine redditum*. Amsterdam 1633.

⁶ *Harmonia Evangelii*, 159.

⁷ Discimus autem ex his verbis, quam alienos esse deceat fideles ab omni vindicta, quam non modo prohibentur a Deo petere, sed ita remittere et in totum delere ex animis, ut hostibus suis bene precentur. Uo.

⁸ Interea non desinunt suam causam Deo committere, donec ultionem sumat de reprobis: cupiunt enim, quoad in se est, malos redire ad sanam mentem, ne pereant, atque ita consulunt eorum salutem. Uo.

⁹ Vö. *Heidelbergi Káté* 86.: „... istenfélő életünkkel embertársainkat is megnyerjük Krisztusnak.”

¹⁰ Nam quisquis osoros suos amare in animum induxerit, facile sibi temperabit ab omni vindicta, malorum patiens erit, ad miseros vero iuvandos multo magis propensus. *Harmonia Evangelii*, 159.

Ha elfogadjuk ezt a célmeghatározást, összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy az ellenség iránti szeretetről szóló parancsnak az a célja, hogy segítséget nyújtson egy rendezett társaslélektani kapcsolatrendszer kialakításában, hogy erősítse az Isten gondviselésébe vetett hitet,¹¹ valamint hogy meggátolja a társadalmi szakadékok elmélyülését.

A parancsolat magyarázata során Kálvin nem egyszer kiváló emberismeretről tesz bizonyosságot. Tudja, hogy nagyon nehéz dolog, sőt az emberi természettel egészen ellenkezik, hogy jóval viszonzozzuk a rosszat. Azonban azt is látnunk kell, hogy képtelenek vagyunk elfogadható mentséget felhozni a gyűlölködés igazolására. Fölmutatja, hogy mindaz, amit tennünk kell, összhangban áll Krisztus kijelentésével: *az én igám boldogító (gyönyörűséges, de akár így is: kényelmes), és az én terbem könnyű* (Mt 11,30). Egyszerűen azt kell megvizsgálnunk, hogy mit követel tőlünk a szeretet törvénye, hogy a Lélek mennyei erejében bízva küzdjünk, és legyőzzünk magunkban minden olyan indulatot, amely ellenkezik a szeretet törvényével.¹²

Kálvin írásmagyarázatában kiemelt hangsúllyal jelenik meg Krisztus, mint a Törvény megtestesítője. Krisztus nem csupán a saját korabeli írástudók hamis törvényt magyarázatát nyilvánítja semmisnek, hanem örökérvényű és egyértelmű módon magyarázza a Törvényt, és így megcáfolja minden korok hamis írásmagyarázóit. Genf reformátora azt rója fel a Jézus korabeli írásmagyarázóknak, hogy hamisan értelmezték a felebarát fogalmát. A saját korához közelebb álló írásmagyarázóknak, a szerzeteseknek, és más hasonló megveszett embereknek (*monachis et similibus rabulis*) azt rója fel, hogy erőtlenné tették a törvényt. Ők ugyanis azt állították, hogy ezek nem parancsok, hanem csupán evangéliumi tanácsok, hiszen emberi erő szerint mérték, hogy mivel tartoznak Istennek és az ő törvényének.¹³

A 45. vers magyarázatával Kálvin arra a kérdésre válaszol, hogy miért kell szeretnünk minden embertársunkat: jóakaróinkat és gyűlölőinket, felebarátainkat és ellenségeinket egyaránt: *hogy legyetek a ti mennyei Atyátoknak fiai...*, mivel csakis úgy lehet valaki az Isten fia, ha szereti azokat, akik őt gyűlölik. Olyan ugyanis ez, mintha ezt olvasnók a Szentírásban: aki azt akarja, hogy keresztyénnek tartsák, szeresse ellenségeit.¹⁴ Az lesz tehát a mi fiúvá fogadtatásunk jele, ha a rosszak és méltatlanok iránt is jótékonyak vagyunk.¹⁵ Kálvin azonban figyelmeztet arra, hogy a mi jótékonyágunk távolról sem érdem, hanem gyümölcs. Hangsúlyozza: Isten azt akarja, hogy az ő atyai jóságának és jótékonyágának legyünk utánczóik. Megállapítása szerint nem csupán a pogány filozófusok, hanem a kegyesség megvetői közül is sokan vallották, hogy semmiben sem hasonlítunk jobban Istenhez, mint a jótékonyágban.

E rész ismertetése végén vegyük számba vázlatyszerűen az „előző tanítás – tota superior doctrina” azon szakaszait, amelyekben felfedezhetjük az ellenség iránti szeretetről szóló parancs motívumát vagy annak nyomait.

Mt 5,9: *Boldogok a békességre igyekezők – beati pacifici*. Kálvin magyarázata szerint itt az Úr Jézus azokról beszél, akik nemcsak munkálják a békét és irtóznak a civódástól, ha-

¹¹ Vö. *Heidelbergi Káté* 28.: „...hogy a kedvünk ellenére való dolgokban türelmesek legyünk...”

¹² *Quin potius simpliciter quaerendum est, quid exigat lex caritatis, ut coelesti Spiritus virtute freti luctando superemus, quicquid affectuum in nobis contrarium est. Harmonia Evangelii*, 159.

¹³ Uo.

¹⁴ *Quisquis censeri volet Christianus, inimicos diligit. Uo.* 160.

¹⁵ *In summa, hanc nostrae adoptionis notam fore Christus testatur, si malis etiam et indignis sumus benefici. Harmonia Evangelii*, 160.

nem buzgón igyekeznek elintézni a mások közt támadt meghasonlásokat is; ők mindenkire nézve a béke szerzői, akik elejét veszik a gyűlölködésnek és az ellenségeskedésnek.¹⁶

Mt 5,10–12: *Boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért.* Jóllehet Kálvin nem ki-mondottan az ellenség iránti szeretetről szóló parancs fényében magyarázza ezt a perikópát, a sorok mögött mégis ott lappang az a tanítás, amelyet, mint már láttuk, az ellenség iránti szeretetről szóló parancs magyarázata rendjén fejtett ki: a hívőknek úgy kell viszonyulniuk hitük üldözőihez, akiket az ördög fegyverezett fel és bízott meg Krisztus tagjainak az ingerlésével,¹⁷ hogy magatartásukkal és helyes viszonyulásukkal lefegyverezzék és helyes útra térítsék üldözőiket.

Mt 5,21–22: *Ne ölj.* A törvény e parancsolata – írja Kálvin – nemcsak a kezeket tartja féken, hanem minden olyan indulatot is, amely ellenkezik a testvéri szeretettel. Mintha csak azt mondaná: akik megharagudtak, vagy gőgösen bántak velük, vagy szidalommal illették őket, azok embergyilkosok.¹⁸ Viszont Isten nemcsak a nyilvános haragot és szidalmazást ítéli el, hanem a titkolt haragnak is bírāja lesz, hogy azt megbüntesse.

Mt 5,23–26: *Ha ajándékodat az oltárra viszed.* E rész magyarázata során Kálvin arra figyelmeztet, hogy csak akkor teszünk eleget annak a parancsolatnak, amely eltilt minket a gyilkolástól, ha felebarátaink iránt a szeretetet és a testvéri jóindulatot gyakoroljuk. Azonban világosan kell látnunk azt is, hogy a kegyesség gyakorlása sem kedves Isten előtt, és ő visszautasítja azt, ha egymással ellenségeskedünk.¹⁹ Krisztus, annak érdekében, hogy elejét vegye a gyűlölködésnek és ellenségeskedésnek, a fonák önszeretet helyett azt parancsolja, hogy követői legyenek hajlandók a mértékletesség és méltányosság gyakorlására, s hogy legfőbb jogukból is engedve ilyen méltányossággal váltsák meg a békességet és a barátságot.²⁰

Mt 5,38–42: *Ne álljatok ellene a gonosznak.* Kálvin szerint ennek a törvénynek Pál a legjobb értelmezője, amikor azt ajánlja, hogy jóval győzzük le a gonoszt, semhogy versenyezzünk vele a rossz cselekedetekben (Róm 12,17.21). „Az ugyanis az egész intelem célja – írja Kálvin –, hogy a hívők tanuljanak meg minden rajtuk esett gonoszlól megfélekedni, hogy sérelem esetén gyűlöletre vagy ellenségeskedésre ne ragadtassák magukat, vagy viszont-ártani ne akarjanak, hanem még nagyobb türelemre rendezkedjenek be, ha növekszik, és még inkább felgerjed a gonoszok szemtelensége és szeszélye.”²¹

Az irgalmas szamaritánusról szóló példázat tanítása az ellenség iránti szeretetről – Lk 10,25–37

Az irgalmas szamaritánusról szóló példázat magyarázata az *Evangéliumi harmónia* 17. szakaszában olvasható, amelyben Kálvin a farizeusok csalárdságáról szóló szövegrészeket magyarázza. A szerző kifinomult exegetikai érzékére vall, hogy a példázatban is felfedezi az ellenség iránti szeretetről szóló parancs jelenlétét. Amint az a 29. versből

¹⁶ *Harmonia Evangelii*, 138.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo. 148.

¹⁹ *Pietatis officia pronuntiat ingrata esse Deo et ab ipso repudiari, si inter nos dissidemus.* Uo. 149.

²⁰ Uo. 150.

²¹ Uo. 156.

kiderül, a Jézust kísértő írástudó, látva, hogy nem fogja kiállni a szeretet próbáját, a „felebarát” szó ürügyén kibúvót keres, nehogy a törvény megrontójának bizonyuljon. A vers magyarázása rendjén Kálvin ismételten figyelmeztet: a Jézus korabeli írástudók azzal rontották meg a törvényt, hogy csakis azokat fogadták el felebarátaiknak, kik arra méltók voltak.²² Véleménye szerint az Úr azért szúrta bele a „felebarát” szót a törvénybe, hogy kellemesebben csalogasson minket a kölcsönös szeretetre.²³ Világosabb lett volna a parancs, ha így fogalmaz: szeress minden egyes embert úgy, mint önmagadat. Viszont az Úr arra akarta rávezetni követőit, hogy minden egyes embert tekintsenek felebarátjuknak. Ezért fogalmazott így: *Szeresd felebarátodat, mint önmagadat.* A lényeg tehát az – írja Kálvin –, hogy felebarátunk a legidegenebb ember is, mert Isten minden embert elkötelezett arra, hogy egymást segítse.²⁴ A példázat különleges célja fölmutatni, hogy a felebaráti viszony, amely kölcsönös szolgálatra kötelez minket, nem vonatkozatható csak a barátokra vagy vérrokonokra, hanem kiterjed az egész emberiségre. E példázatban, mintegy tükörben látható az emberek közössége, és az a könyörületes-ség, amelyet az ellenséges néphez tartozó szamaritánus tanúsított a zsidó ember iránt a természet útmutatása és vezetése mellett, és ez arra tanít, hogy Isten az ember kedvéért teremtette a másik embert. Ebből következtethetünk arra a kölcsönös kötelezettségre, amellyel egymásnak tartozunk.²⁵

Az ellenség iránti szeretet Róm 12,17–21 alapján

A magyarázat rendjén Kálvin összekapcsolja a 17. és 19. versek értelmezését, hangsúlyozva, hogy a két versben foglalt intelmek szinte azonos jelentésűek. A különbség csupán abban van, hogy a 19. versben említett bosszúállás több, mint a 17. versben használt megfizetés. Fontosnak tartja az apostol figyelmeztetését, hogy Krisztus követői senkinek gonoszért gonosszal ne fizessenek, ugyanis az emberek sokszor akkor is rosszal fizetnek a rosszért, ha nem akarják viszonzni a rajtuk esett sérelmet.²⁶ Mindkét bűn, nevezetesen a rosszért rosszal fizetés és a bosszúállás a túlságos önszeretetből és a velünk született gőgösségből ered. Ennek az a következménye, hogy a magunk hibáit jóindulattal eltűrjük, míg mások hibáival szemben, főleg ha ellenségeinkről vagy a nekünk nem annyira kedves emberek hibáiról van szó, kérlelhetetlenek és könyörtelenek vagyunk.²⁷ Ezért az apostol megparancsolja, hogy bármilyen súlyos bántalom érjen is minket, ne kíséreljük meg a bosszúállást, hanem bízzuk az Úrra. Ez pedig annyit jelent, hogy átengedjük az Úrnak az ítélkezés jogát és hatalmát. Ezzel az apostol nem csupán azt tiltja meg, hogy tulajdon kezünkkel hajtsuk végre a bosszúállást, hanem azt is, hogy szívünket ilyenféle vágyakozás kísértse meg.²⁸ Bosszúálló indulataink ugyanis önző vágyainkból támadnak, nem pedig a lélek tiszta buzgalmából, és így Istent nem

²² *Ioannis Calvini In Harmoniam ex Matthaeo, Marco et Lucam compositam comentarii.* Pars altera. Ed. August Tholuck. Berlin 1833, 230. A továbbiakban: *Harmonia Evangelii II.*

²³ Uo. 230.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo. 231.

²⁶ *Ioannis Calvini in Novi Testamenti Epistolas Comenentarii, Pars Prima, Epistola ad Romanos.* Berlin 1834, 194–195. A továbbiakban: *Ad Romanos.*

²⁷ *Nempe ex immodico nostrī amore, ac ingenita superbia, quae facit ut vitiis nostris benigne indulgeamus, alienis autem simus inexorabiles.* *Ad Romanos*, 196.

²⁸ *Caeterum non hic modo prohibet, ne manu ipsi nostra vindictam exsequamur, sed ne cor nostrum tentetur eiusmodi cupiditate.* Uo.

bíránkként tiszteljük, hanem bűnös vágyaink szolgájává tesszük. Nyugodt lélekkel kell várunk tehát a szabadulás alkalmas idejét, és azt kell óhajtunk, hogy akik most terhünkre vannak, megjobbuljanak és barátainkká legyenek.²⁹ Ezért sem szabad kérnünk Istentől ellenségeink megbüntetését, hanem azért kell imádkoznunk, hogy megtérjenek és barátainkká legyenek.

A 20–21. versekben az apostol arról beszél, hogy miképpen tölthetjük be igazán a bosszúállást és a rossz viszonzását tiltó parancsolatot. Nemcsak tartózkodnunk kell a sérelem elkövetésétől, hanem jót kell tennünk azokkal, akik velünk szemben igazságtalanok, hiszen az is a bosszúállás egyik formája, ha jótékonyságunkat megvonjuk azoktól, akik megsértettek minket. A szövegben álló *étel* és *ital* szavakat a szívésség minden fajtájára vonatkoztathatjuk, így az igeszakasz értelme ez: ha ellenségünk bármily dologban segítségünkre vagy tanácsunkra szorul, kötelesek vagyunk gyámolítani őt.³⁰ Az „ellenség” szó pedig – összhangban Krisztus Hegyi Beszédében elhangzó tanításával – nem azokat az embereket jelöli, akiket gyűlölünk (tehát nem a vélt ellenségről van szó), hanem azokat, akik velünk szemben ellenséges dolgokat cselekszenek. Következtetésképpen Kálvin ezt mondja: ha testi szükségükben támogatnunk kell őket, akkor annál kevésbé szabad kéréseinkkel üdvösségük ellen támadnunk.³¹ Rámutat arra is, hogy mi-féle gyümölcs származik abból, ha ellenségeinkhez emberségesen viszonyulunk: *eleven szemet gyűjtesz az ő fejére*. Ez azt jelenti, hogy az ellenség lelke így vagy úgy megtörik majd: a jótétemények ugyanis vagy egészen meglágyítják ellenségünket, vagy ha annyira konok természetű, hogy egyáltalán nem szelődül meg, mégis égni és gyötrődni fog lelkiismeretének tanúságtételétől, mert érzi majd, hogy elárasztjuk jóságunkkal.³²

Kálvin értelmezése szerint az apostol a 21. verset megerősítésként írta, azzal a céllal, hogy etikai támpontot adjon a hívőknek. Itt a földön ugyanis állandóan harcban állunk a gonosszal. Más szavakkal: azért neveztetünk keresztyénnek, hogy itt e földön *a bűn és Sátán ellen szabad lelkiismerettel viaskodjunk*.³³ Ha tehát gonoszért gonosszal akarunk fizetni, valljuk be, hogy legyőzött a gonosz. Lehet, hogy gonosszsággal is legyőzhetjük ellenségeinket, de ezt a magunk romlására tesszük. Aki ugyanis így cselekszik, az ördög zsoldjába szegődik. Ha ellenben a rosszért jóval fizetünk, győzhetetlen lelki szilárdságot tanúsítunk, és az Úr olyan nyilvánvaló sikerrel koronázza türelmünket, amelynél jobbat nem kívánhatunk.³⁴

Az ellenség iránti szeretet 1Pt 3,9–17 alapján

A perikópa magyarázata során Kálvin éles ellentétbe állítja Isten és a világ nézőpontját: általában gyengeségnek és gyávaságnak minősítik azt, ha nem állunk bosszút a rajtunk esett sérelmekért, Isten előtt azonban ez erénynek számít. Az evangéliumi tanítással összhangban, Péter is megköveteli, hogy imádkozzunk azok javáért, akik bántalmaznak minket, és annak érdekében, hogy még egyértelműbben álljon előttünk ez a feladat. Az apostol szavai alapján Kálvin azt hangsúlyozza, hogy Isten erre a célra is

²⁹ Quietis animis exspectamus opportunum liberatioras tempus: optantes interea, ut qui nobis molesti nunc sunt, respiscendo amici fiant. Uo.

³⁰ Uo. 197.

³¹ Uo.

³² Nam certe beneficiis aut emollietur hostis, aut si tanta atrocitate erit, ut nihil mansuefiat, uretur tamen, et aestuabit testimonio conscientiae, quae se obrutam sentiet benignitate nostra. *Ad Romanos*, 197.

³³ Vö. *Heidelbergi Káté* 32.

³⁴ *Ad Romanos*, 197.

elhívott. Akik tehát meg akarják bosszulni sérelmeiket, tulajdonképpen Isten áldásaitól fosztják meg saját magukat.³⁵ Nem elég csupán akkor törekednünk a békességre, amikor lehetőségünk van rá, hanem akkor is a békességet kell munkálnunk, amikor úgy tűnik, hogy az elszalad tőlünk, és törekvésünk számtalan akadályba ütközne.³⁶ A parancsolat betöltésének módjáról a 15–17. versekben olvashatunk: szelíden, tisztelettel, és jó lelkiismerettel megfelelni ellenségeink rágalmaira, akik tulajdonképpen hitünket kérik számon tőlünk. Mintha csak ezt mondaná: ha a ti ellenségeitek nem hozhatnak fel egyebet ellenetek, csak azt, hogy követitek Krisztust, megszegyenül az ő gonoszságuk, vagy legalább annyi történik, hogy a ti ártatlanságotok elég lesz ahhoz, hogy megcáfolja őket.³⁷

Az ellenség iránti szeretet 1Jn alapján

János apostol első leveléből a 2,9–11 és a 3,13–15 szakaszok szólnak legnyilvánvalóbb módon az embertárs (beleértve az ellenséget is) szeretetéről. Az apostol szóhasználatában a felebarát, embertárs szavakat a *testvér*, *atyafi* helyettesíti. Kálvin rámutat arra, hogy az apostol levelében különös hangsúllyal bír ez a kijelentés: Krisztus követői számára az életében a szeretet az egyetlen helyes szabály. Ennek át kell formálnia életüket. Akik nem követik az embertárs iránti szeretet szabályát, vakok és sötétben tévelyegnek. Magyaroztatában azt is kiemeli, hogy lehetetlen elválasztani egymástól az Isten és az embertárs iránti szeretetet, és hogy éppen az embertárs iránti szeretettel bizonyítjuk Isten iránti szeretetünket.³⁸ Annak érdekében pedig, hogy minket még inkább az embertárs iránti szeretetre ösztönözzön, az apostol intésére figyelmeztet, aki fölmutatja, hogy mennyire utálatos dolog Isten előtt a gyűlölet: aki nem szereti az ő atyjafiát, embergyilkos az.³⁹ És ki ne rettenne vissza egy gyilkostól?

Az ellenség iránti szeretet Mózes törvényében

Az ellenség szeretetéről szóló parancsolat már az Ószövetségben is megtalálható. Ez 2Móz 23,4–5-ben jelentkezik a legnyilvánvalóbb módon. Itt Isten azt parancsolja, hogy népe az ellenség éhező vagy teher alatt roskadozó igásállataihoz is emberségesen viszonyuljon. Tórákomentárjában, amelyet a *Törvény harmóniájaként* ismerünk, a két versből álló igeszakasz első versét a nyolcadik parancsolat alatt, míg a második verset a hatodik parancsolat politikai függelékében magyarázza. Értelmezése szerint Isten azért parancsolta meg, hogy népe az oktalan állatokhoz is emberségesen viszonyuljon, hogy annál nagyobb legyen benne az embertárs megsegítésére való hajlandóság.⁴⁰ E parancsolat által ugyanis Isten azt akarja hangsúlyozni, hogy a hívőknek teljesen ki kell irtaniuk szívékből a gyűlöletet és mindenféle bosszúvágyat. Sőt ezen felül arra is kell törekednünk, hogy ellenségeink rosszakaratát emberségességgel győzzük meg. Aki nem

³⁵ Kálvin János: *Péter apostol első leveléhez írott magyarázata*. Ford. Papp György. Kiadatlan kézirat, 40–41. A továbbiakban: *1Péter*.

³⁶ *1Péter*, 42.

³⁷ Uo. 45.

³⁸ *Ioannis Calvini in Novi Testamenti Epistolas Comenntarii. Pars Tertia. In primam Ioannis Epistolam*. Berlin 1834, 290. A továbbiakban: *In primam Ioannis Epistolam*.

³⁹ *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est*. Uo. 310.

⁴⁰ John Calvin: *Harmony of the Law*. Volume 3. Books for the Ages, 1998. CD-Rom edition, 46. A továbbiakban: *Harmony of the Law*.

cselekszi meg Isten akaratát és nem segít bajba jutott embertársán, az a Törvény megromtója, és megszegte mind a lopást,⁴¹ mind pedig a gyilkolást tiltó parancsolatot. Erre utal az is, hogy Kálvin a 6., illetve a 8. parancsolat magyarázatába foglalta a szóban forgó igeszakasz magyarázatát.

Kálvin 2Móz 23,4–5-öt együtt magyarázza 5Móz 22,1–4-gyel. A két szövegrész mondanivalója szinte azonos, csak az 5Móz 22,1–4-ben nem ellenségről, hanem testvérről, embertársról van szó. Ebből a magyarázási módszerből pedig arra következtethetünk, hogy ellenségeinkkel is ugyanolyan készségesen kell jót cselekednünk, mint a hozzánk legközelebb álló embertársainkkal (ezt a közeli viszonyt sejteti az 5Móz 22-ben használt **רֵעֵךְ** szó); valamint arra, hogy ellenségeinkhez is atyánkfiaival egyenrangú és egyenlő értékű embertársként kell viszonyulnunk. Az összehasonlítás kedvéért álljon előttünk mindkét perikópa:

2Móz 23,4–5

Ha látod, hogy összeroskad terhe alatt annak a szamara, aki gyűlöl téged, ne hagyd magára, hanem segíts rajta!

Ha látod, hogy összeroskad terhe alatt annak a szamara, aki gyűlöl téged, ne hagyd magára, hanem segíts rajta!

5Móz 22,1–4

Ne nézd el, ha embertársadnak a marhája vagy juha elcsatangol, ne menj el mellettük közömbösen, hanem tereld vissza embertársadhoz!

Ha pedig nem lakik hozzád közel az embertársad, vagy nem ismered őt, akkor helyezd el a jószágot a magad házábanál, és legyen nálad, amíg embertársad nem keresi; akkor add vissza neki!

Ezt tedd embertársad szamarával, ezt tedd a ruhájával, és ezt tedd minden elveszett holmijával, amelyet megtalálsz. Nem szabad közömbösen elmenned mellette.

Ne nézd el, ha embertársadnak a szamara vagy marhája kidől az úton. Ne menj el mellettük közömbösen, hanem segíts neki lábra állítani!

Kálvin figyelmeztetése ez: a két szövegrész alapján nem elegendő, ha nem cselekszünk rosszat ellenségünkkel, hanem kötelességünk arra törekedni, hogy jót tegyünk vele. Következésképpen szüntelenül gondot kell fordítanunk arra, hogy embertársunk – beleértve ellenségünket is – javát szolgáljuk. Ott kell lennie tehát bennünk a hajlandóságnak, hogy valahányszor csak alkalmunk van rá, kölcsönösen segítsük egymást.⁴² Ez a magyarázat cseng vissza a *Heidelbergi Káté*-ban is: 55. Kérdés: *Mit értesz a szentek egységén? Felelet: Először azt, hogy a hívők egyenként és együttesen (egyetemlegesen) mind tagok az Úr Krisztusban s minden ő javaiban és ajándékaiban részesek. Másodszer, hogy mindenki kötelességének kell ismerje, hogy ajándékaival a többi tagok javára és üdvösségére készséggel és örömmel szolgáljon.*

Kálvin Mózes törvényének magyarázása során is hangsúlyozza: azért kell jót cselekednünk ellenségeinkkel, hogy kövessük a mi mennyei Atyánk példáját, és ne arra figyelünk, hogy ki méltó és ki méltatlan a mi jótékonyságukra.⁴³ Az által, hogy a hívők irgalmasan bánnak ellenségeik állataival, mintegy jelzik és bizonyítják, hogy megbocsátották ellenségeik ellenük elkövetett vétkeit.⁴⁴ Ily módon lehetőséget adunk ellenségeinknek a kölcsönös megbékülésre.⁴⁵

⁴¹ *Harmony of the Law*, 109.

⁴² Uo.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo. 46.

⁴⁵ Uo. 47.

Az *Institutio* tanítása az ellenség iránti szeretetről

„Összefoglaló nagy műveinek és részletező kommentárjainak megírásában Kálvin azonos célt követett: megismerni Istent, aki Jézus Krisztusban kijelentette magát és alávetni a Krisztusban megváltottakat Isten megismert üdvözítő akaratainak. Következésképpen minden munkája Szentírás-magyarázat.”⁴⁶ Erre a tisztázásra azért volt szükség, mielőtt az *Institutio* alapján is elkezdenénk bemutatni Kálvinnak az ellenség szeretetéről szóló tanítását, hogy világosan lássuk: jöllehet a részletező kommentároktól eltérő műfajú szövegről van szó, tartalmilag nem sokban különbözik tőlük. Formailag pedig a gyakorlati haszon különbözteti meg a kommentárokat a rendszeres teológiai írásaitól. Tehát Kálvin az *Institutio*ban a Szentírás tanítását rendszerezi, és tisztázza az egyes locusok közötti nagyobb összefüggéseket.

Az *Institutio*ban az ellenség szeretetéről szóló tanítást a II. könyv 8. fejezetében ismerteti, a tizedik parancsolat magyarázata rendjén (55–57. bekezdések).

Kálvin mindenekelőtt azt tisztázza az ismertetés rendjén, hogy ki a felebarát. A szamaritánus példájára hivatkozva kijelenti, hogy a felebarát (*proximus*) szó mindenkire, még a legidegenebb (*alienissimus*) emberre is vonatkozik, és nincs okunk arra, hogy csupán a hozzánk közel álló emberekre korlátozzuk. Következésképpen: „minden embert szívből kell szeretnünk, és nem szabad különbséget tenni, hogy az illető görög-e vagy barbár, méltó-e vagy méltatlan, barát-e vagy ellenség, mivel minden embert Istenben és nem önmagában kell szemlélnünk.”⁴⁷

Gyakorlati tanácsként azt is hozzáfűzi Kálvin, hogy ha meg akarjuk tartani a szeretet igazi mértékét és módját, először nem az emberre kell tekintenünk, hiszen magatartása, de olykor csupán pusztá látványa is gyakrabban gerjeszt bennünk gyűlölséget, mint szeretetet. Istenre kell előbb tekinteni, aki azt parancsolta, hogy azt a szeretetet, amellyel őt szeretjük, ki kell terjesztenünk az egész emberiségre.⁴⁸ Következésképpen, akármilyenek is legyenek embertársaink, szeretnünk kell őket, mert szeretjük Istent.

Továbbá pedig itt is hangsúlyozza azt, amire már a Hegyi Beszéd magyarázata rendjén kitért: a legártalmasabb/legfertőzőbb (*pestilentissimus*) tudatlanságra vagy rosszindulatra vall az, hogy a skolasztika képviselői a bosszúállást tiltó és az ellenség szeretetét elrendelő parancsolatokat tanácsokká minősítették, mintha a hívőknek szabadságában állna azokat megtartani vagy elutasítani. Bizonyításképpen felmutatja, hogy a Szentírásban lépten-nyomon olyan rendeletekkel találkozunk, amelyek a legszigorúbban megkövetelik tőlünk az ellenség iránti szeretetet: Péld 25,21; 2Móz 23,4; Mt 5,44. Ezt követően Augustinust idézi, aki a *De doctrina christiana* című írásában kifejti, hogy amikor Isten megtiltja a paráználkodást és a lopást, tilalma a felebarátra és az ellenségre egyaránt vonatkozik, hiszen Pál apostol mindkét parancsolatot a szeretetet szabálya alá vonja (Róm 13,9).

⁴⁶ Péter Miklós: *A predestinációról szóló tan Kálvin Római leveléről írt magyarázatában.* (Kézirat szemináriumi dolgozat.) Bethlen 1982, 1.

⁴⁷ *Universum hominum genus, nulla exceptione, uno caritatis affectu esse amplexandum: nullum hic esse discrimen Barbari aut Graeci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, non in se ipsis considerandi sunt.* Ioannes Calvinus: *Institutio Christianae Religionis.* Liber II. Caput VIII,55. Ed. Petrus Barth – Guilelmus Niesel. In: *Joannis Calvini Opera Selecta.* Volumen III. 1928, 393–394.

⁴⁸ Uo. 394.

Összegzés, záró gondolatok, következtetések

Végezetül vázaltszerűen összegezzük és rendszerezzük mindazt, amit Kálvin tanított az ellenség szeretetéről:

1. Az ellenség elnevezés olyan emberekre vonatkozik, akik rosszat akarnak, és valószínűleg romlásunkra törnek. Ezzel a meghatározással Kálvin kizárja azt, hogy olyan embert minősítsünk ellenségünknek, akiről csak képzeljük, hogy ártani akar nekünk.

2. A felebarát szó elsősorban nem azokra az emberekre vonatkozik, akiket méltóknak tartunk szeretetünkre vagy jótékonyágunkra, hanem minden emberre egyformán érvényes: még a legidegenebbre és az ellenségre is. Ezért nyugodt lélekkel fordíthatjuk *embertársnak*.

3. Ily módon a felebarát és az ellenség szeretete szorosan összefonódik egymással. Minden embert egyenrangúnak és egyenlő értékűnek kell tartanunk, és nem azt kell mérlegelnünk, hogy ki milyen mértékben méltó vagy méltatlan jóindulatunkra és segítségünkre.

4. Nem elég az, ha nem cselekszünk rosszat ellenségünkkel, hanem kötelességünk arra törekedni, hogy jót tegyünk vele. Teljesen le kell mondanunk tehát mindenféle bosszúvágyról, gyűlölködésről, sőt még Istentől is csak azt szabad kérnünk, ami ellenségeink javára szolgál.

5. Az ellenség szeretetéről szóló parancsolatnak jól meghatározott oka és célja van: azért kell jót cselekednünk ellenségeinkkel, hogy kövessük a mi mennyei Atyánk példáját, aki felhossa az ő napját, valamint esőt ad igazaknak és gonoszoknak egyaránt. Így tehát a parancsolat oka abban a szeretetben keresendő, amellyel Isten szeret minket. Célja pedig az, hogy segítséget nyújtson egy rendezett társaslélektani kapcsolatrendszer⁴⁹ kialakításában, hogy erősítse az Isten gondviselésébe vetett hitet, valamint megátolja a társadalmi szakadékok elmélyülését. Ugyanakkor azonban látnunk kell azt is, hogy az ellenség szeretetéről szóló parancsnak missziói célja is van.

6. Végül pedig Kálvin abban is segítséget nyújt, hogy miképpen tölthetjük be ezt az egyáltalán nem könnyű, de lényeges parancsolatot: az embert ne önmagában szemléljük, hanem Istenben, és tudatosítsuk magunkban, hogy Isten maga parancsolta meg nekünk, hogy minden embert egyformán, szívből szeressünk. Ennek a parancsolatnak azonban csakis az tud eleget tenni, aki önmagát megtagadva oly nagyra becsüli embertársait, hogy azokat is folyamatosan szereti, akik őt gyűlölik.⁵⁰ Mindezt szelíden, tiszteltudóan és jó lelkiismerettel kell tennünk.

Mi hasznát vesszük annak, hogy ismerjük Kálvinnak az ellenség iránti szeretetről szóló tanítását? E tanítás ismerete etikai támpontot jelenthet a keresztyén életformával járó feladatkör teljesítésében, és ehhez módszertani eligazítást is ad.

⁴⁹ Ezt a rendezett kapcsolatrendszert Pápai Páriz Ferenc szóhasználatát követve így is jellemezhetnénk: békességet Istennel, magammal, másokkal.

⁵⁰ Vö. Fil 2,3: Semmit se cselekedjenek versengésből, sem hiábavaló dicsőségből, hanem alázatosan egymást különbnek tartván magatoknál.

John Calvin on the Love of the Enemy

This short paper presents the teaching of John Calvin concerning the love towards our enemies in his *Bible Commentaries* and in his *Institutes*. The word *enemy* does not denote people whom we suppose to be our enemies, but those people who really are ill-disposed against us. In the same way the term *brethren* does not denote people whom we deem worthy to our love or benevolence, but denotes the whole humankind, including our enemies as well. Calvin knows that it is not a common challenge to love our enemies, therefore in his interpretation of this commandment helps us to accomplish it. He wrote: "I say that the whole human race, without exception, are to be embraced with one feeling of charity: that here there is no distinction of Greek or Barbarian, worthy or unworthy, friend or foe, since all are to be viewed not in themselves, but in God."⁵¹

This commandment has multiple goals: 1. We have to love our enemies, in order to imitate our heavenly Father, who *makes his sun to rise on the evil and on the good, and sends rain on the just and on the unjust* (Matthew 5,45). 2. This commandment helps us to evolve an arranged social acquaintanceship, deepens the faith in God's providence and prevents the engrossment of social chasms. 3. Finally we can see, that this commandment has a missionary goal as well, because the charity shown towards our foes, could lead them to Christ.

I am convinced that the knowledge of the teaching of Calvin concerning the love towards our enemies on the one hand could give us an ethical foothold in order to accomplish our duties derived from the Christian form of living, and on the other hand gives us a methodical adjustment to know how to fight with free conscience against Satan and this world, and to lead with our pious lives our brethren, sisters and enemies to Christ.

⁵¹ Calvin, John: *Institutes of the Christian Religion*. Book II. 8,55.